

CYNGOR BWRDEISTREF SIROL RHONDDA CYNON TAF

GRŴP LLYWIO'R CABINET AR FATERION Y GYMRAEG

28 TACHWEDD 2017

TARO'R CYDBWYSEDD IAWN: CYNIGION LLYWODRAETH CYMRU AR GYFER BIL Y GYMRAEG NEWYDD

ADRODDIAD Y CYFARWYDDWR ADDYSG A DYSGU GYDOL OES MEWN TRAFODAETH Â'R AELOD PERTHNASOL SYDD Â CHYFRIFOLDEB, Y CYNGHORYDD G. HOPKINS

Awdur: Wendy Edwards, Pennaeth Addysg yn y Gymuned (01443 744111)
Steffan Gealy, Rheolwr Gwasanaethau'r Gymraeg (01443 570002)

1. DIBEN YR ADRODDIAD

- 1.1 Diben yr adroddiad yw rhoi amlinelliad i Grŵp Llywio'r Gymraeg ar faterion y Gymraeg o ddogfen Taro'r cydbwysedd iawn: *Cynigion Llywodraeth Cymru ar gyfer Bil y Gymraeg newydd.*

2. ARGYMHELLION

Dyma'r argymhellion i aelodau o Grŵp Llywio'r Cabinet ar faterion y Gymraeg:

- 2.1 Nodi cynnwys yr adroddiad;
- 2.2 Pwyso a mesur yr wybodaeth a chynnig sylwadau

3. CEFNDIR

- 3.1 Mae gan bawb yng Nghymru hawliau penodol i gael gwasanaethau cyhoeddus yn Gymraeg. Mae Safonau'r Gymraeg yn ddyletswyddau cyfreithiol ar gyrff sy'n darparu gwasanaethau cyhoeddus sy'n rhoi gofynion arnynt i ddarparu gwasanaethau penodol yn y Gymraeg. Ar hyn o bryd mae Comisiynydd y Gymraeg yn gyfrifol am sicrhau bod gyrff yn cydymffurfio â'r Safonau.
- 3.2 Derbyniodd Cyngor Rhondda Cynon Taf ei Hysbysiad Cydymffurfio terfynol gan Gomisiynydd y Gymraeg ar 30 Medi 2015. Roedd yr Hysbysiad yn ymdrin â'r ddyletswydd sydd ar y Cyngor i fodloni 171 o Safonau o dan Fesur y Gymraeg (Cymru) 2011.

- 3.3 Ar hyn o bryd, mae Llywodraeth Cymru a nifer o gyrff eraill sy'n ddarostyngedig i Safonau'r Gymraeg, o'r farn bod gormod o bwyslais ar reoleiddio, a diffyg pwyslais ar hybu. Mae'r Safonau yn gam mawr ymlaen o ran creu hawliau i bobl gael gwasanaethau yn y Gymraeg. Fodd bynnag, mae'r Safonau yn niferus a chymhleth ac mae'r ffordd y gwneir ac y gorfodir y Safonau yn fiwrocraidd ac yn cymryd amser hir.
- 3.4 Mae Llywodraeth Cymru o'r farn bod perygl y gall y sefyllfa hon danseilio ewyllys da tuag at yr iaith a dargyfeirio adnoddau a staff oddi wrth y brif dasg o wella gwasanaethau Cymraeg.
- 3.5 Yn ogystal â symleiddio'r ffordd y mae'r system yn gweithio, mae Llywodraeth Cymru yn bwriadu gwella'r trefniadau ar gyfer hyrwyddo a hwyluso'r defnydd o'r Gymraeg, a gwneud gwelliannau i'r system Safonau'r Gymraeg.

4. SEFYLLFA BRESENNOL

- 4.1 Er bod Safonau'r Gymraeg yn newydd o hyd, mae tystiolaeth (cyf. Hawliau'n Gwreiddio: Adolygiad Sicrwydd 2016-17 Comisiynydd y Gymraeg Atodiad 1) yn awgrymu bod y Safonau yn gwneud gwahaniaeth i ansawdd a chysondeb gwasanaethau Cymraeg.
- 4.2 Ar yr un pryd, mae cyrff sy'n gweithio dan y Safonau, gan gynnwys Cyngor Bwrdeistref Sirol Rhondda Cynon Taf, yn dweud ei bod yn anodd eu deall, eu gweithredu a'u monitro.
- 4.3. O ganlyniad, lansiodd Llywodraeth Cymru ymgynghoriad ar 9 Awst 2017 ar gynigion ar gyfer Bil y Gymraeg newydd a fyddai'n bennaf yn:
- sefydlu Comisiwn y Gymraeg fel prif gorff i fod yn gyfrifol am hybu'r Gymraeg ac am fonitro a gorfodi cydymffurfiaeth â'r Safonau;
 - diddymu rôl Comisiynydd y Gymraeg;
 - cadw Safonau'r Gymraeg cyfredol ond symleiddio'r prosesau sy'n gysylltiedig â gwneud a gosod y Safonau;
 - trosglwyddo'r gyllideb a'r adnoddau ar gyfer gwaith penodedig arall y mae'n ei wneud ar hyn o bryd i hybu'r Gymraeg i Gomisiwn y Gymraeg;
 - diddymu'r cyfyngiadau presennol yn y ddeddfwriaeth bresennol fel y gellid gosod Safonau ar unrhyw gorff cyn belled â bod gwneud hynny o fewn pŵer y Cynulliad
 - gosod Safonau ychwanegol ar gyrff neu gael gwared ag eithriadau a ganiateir i gyrff ar hyn o bryd, os yn briodol.
- 4.4 I'r perwyl hwn, nod Llywodraeth Cymru yw sicrhau:
- a. cysondeb ac ansawdd yn y ddarpariaeth o wasanaethau Cymraeg;
 - b. atebolrwydd y cyrff sy'n darparu'r gwasanaethau hynny;

- c. camau gorfodi os na chaiff y Safonau eu bodloni, a
- ch. lleihau biwrocratiaeth a sicrhau gwerth am arian

5. CAMAU NESAF A HOFF OPSIYNAU LLYWODRAETH CYMRU

- 5.1. Yr adran fwyaf arwyddocaol o'r Bil i effeithio ar Gyngor Rhondda Cynon Taf yw'r adran ar Safonau'r Gymraeg. Mae Llywodraeth Cymru wedi ymgynghori ar bum opsiwn.

Opsiwn 1: dim newid

O dan Opsiwn 1 byddai'r system bresennol yn parhau. Nid yw Llywodraeth Cymru o'r farn bod hyn yn ymarferol.

Opsiwn 2: diwygio'r system bresennol

O dan Opsiwn 2, byddem yn cadw'r system bresennol ond yn gwneud gwelliannau:

- a. Dileu neu ddiwygio Safonau nad ydynt yn cyfrannu'n uniongyrchol at wella gwasanaethau.
- b. Dileu neu ddiwygio Safonau sy'n ddrud i'w gweithredu ond sy'n arwain at ychydig iawn o fudd i'r cyhoedd;
- c. Rhoi mwy o gyfleoedd i gyrff ddefnyddio crebwyll rhesymol heb danseilio yr egwyddor o Safonau gorfodadwy. Mae rhai Safonau yn caniatáu hyn eisoes, er enghraifft, drwy fynnu bod corff yn cynnal asesiad.
- ch. Cyhoeddi canllawiau i helpu gyrff i fodloni'r Safonau.

O bryd i'w gilydd, bydd Llywodraeth Cymru hefyd yn adolygu'r Safonau y mae'n rhaid i gyrff gydymffurfio â nhw, er mwyn gweld a allent ddarparu mwy drwy'r Gymraeg.

Opsiwn 3: set fechan o Safonau mwy cyffredinol yn y ddeddfwriaeth sylfaenol

Byddai Opsiwn 3 yn wahanol i'r system bresennol o Safonau. Yn y system hon, byddai nifer fechan o Safonau mwy cyffredinol ym Mil y Gymraeg Er mwyn i'r system weithio, byddai'n rhaid i'r gyfraith ganiatáu eithriadau i'r Safonau fel eu bod yn rhesymol a chymesur i gyrff gwahanol.

Opsiwn 4: cynlluniau eithrio wedi'u rheoleiddio sy'n seiliedig ar set fechan o Safonau mwy cyffredinol

O dan Opsiwn 4, byddai'r Safonau ym Mil y Gymraeg. Byddai'n rhaid i bob corff baratoi cynllun o eithriadau a ddylai fod yn gymwys iddo. Byddai angen cymeradwyaeth Llywodraeth Cymru i bob cynllun eithriadau.

Opsiwn 5: nodi hawliau i unigolion ddefnyddio'r Gymraeg mewn deddfwriaeth sylfaenol

Byddai Opsiwn 5 yn rhoi hawliau cyfreithiol i bobl ddefnyddio'r Gymraeg gyda chyrff yng Nghymru. Yn yr achos hwn, oherwydd y cyfyngiadau ar sgiliau Cymraeg y gweithlu, mae Llywodraeth Cymru yn gwybod y byddai'n rhaid iddyn nhw wneud eithriadau i'r hawliau er mwyn i'r system weithio. Byddai'n rhaid teilwra'r eithriadau hyn i bob corff unigol.

- 5.2 Yr opsiwn a ffeirir gan Lywodraeth Cymru yw Opsiwn 2, sef diwygio'r system bresennol o Safonau. Mae Llywodraeth Cymru yn credu bod Opsiwn 2 yn cynnig system effeithiol sy'n gorfodi cyrff i wella yn raddol dros amser. Mae Llywodraeth Cymru yn credu hefyd bod yr opsiwn hwn yn adeiladu ar y gwaith a wnaed yn barod gan Lywodraeth Cymru, y Comisiynydd a chyrff eraill, gan sicrhau nad ydym yn gwastraffu'r adnoddau yr ydym eisoes wedi eu buddsoddi yn system y Safonau.

6. CONSENSWS AWDURDODAU LLEOL

- 6.1 Yn ystod cyfnod ymgynghori a gynhaliwyd dros yr haf (2017), cyfrannodd Awdurdodau Lleol at 'alwad am dystiolaeth' (Atodiad 2) gan Lywodraeth Cymru, a gasglodd brofiad a barn rhai o'r cyrff sydd eisoes yn gweithredu o dan Safonau'r Gymraeg, cyrff sy'n paratoi i ddod o dan y Safonau, a rhai rhanddeiliaid eraill.
- 6.4 Ar y cyfan, croesawodd rhanddeiliaid yr egwyddor y tu ôl i'r Safonau ond nododd bron pob ymateb sylw ar y broses gwyno, ac roedd barn gref yn gyffredinol ynghylch hyd a chymhlethdod y broses.
- 6.5 Felly, yn gyffredinol, mae swyddogion y cyngor a swyddogion iaith yn croesawu'r adolygiad ar y broses gwyno sy'n ymwneud â Safonau'r Gymraeg cyfredol ac maen nhw hefyd yn croesawu'r cynnig i sefydlu corff unigol newydd sy'n gyfrifol am hyrwyddo'r Gymraeg yn ogystal â sicrhau bod cyrff yn cydymffurfio â Safonau .
- 6.6 Byddai'r corff unigol arfaethedig hefyd yn chwarae rhan hanfodol wrth gyflwyno Cymraeg 2050 a chynorthwyo'r Awdurdodau Lleol â'u dyletswydd statudol i gyfrannu at y strategaeth genedlaethol hon.
- 6.7 Fodd bynnag, mae peth pryder bod diddymu rôl y Comisiynydd yn peryglu colli'r consensws anwleidyddol cyffredinol sy'n ymwneud â'r iaith.

7. GOBLYGIADAU O RAN CYDRADDOLDEB AC AMRYWIAETH

Ar hyn o bryd, does dim goblygiadau Cydraddoldeb ac Amrywioldeb uniongyrchol oherwydd cyfnod cynnar y broses ddeddfwriaethol. Mae Llywodraeth Cymru wedi cyhoeddi Asesiad Effaith Cydraddoldeb manwl i fynd gyda'r ymgynghoriad.

8. YMGYNGHORI

Doedd proses ymgynghori ddim yn ofynnol ar gyfer yr adroddiad hwn.

9. GOBLYGIAD(AU) ARIANNOL

Ar hyn o bryd, does dim goblygiadau ariannol uniongyrchol oherwydd cyfnod cynnar y broses ddeddfwriaethol, ond os mabwysiadir Opsiwn 2 fel y nodwyd uchod, efallai y bydd angen ailedrych ar adnoddau ar gyfer gweithredu'r Safonau. Pa opsiwn bynnag sy'n cael ei fabwysiadu, bydd y Comisiwn arfaethedig newydd yn parhau i fedru codi dirwy (hyd at £5,000 ar hyn o bryd) ar ben gofyn i'r llysoedd weithredu mewn achosion o ddiffyg cydymffurfio.

10. GOBLYGIADAU CYFREITHIOL NEU DDEDDFWRIAETH BERTHNASOL

Mesur y Gymraeg (Cymru) 2011 a Rheoliadau Safonau'r Gymraeg (Rhif 1) 2015 sy'n rheoleiddio'r gwaith yma.

11. CYSYLLTIADAU Â CHYNLLUN CORFFORAETHOL / BLAENORIAETHAU CORFFORAETHOL ERAILL Y CYNGOR

Mae'r Gymraeg yn thema drawsoriadol yn y Cynllun Corfforaethol ac yn effeithio ar yr holl flaenoriaethau corfforaethol gan fod angen i'r Cyngor gydymffurfio â'r Hysbysiad Cydymffurfio diwygiedig a gafodd ei gyhoeddi gan Gomisiynydd y Gymraeg ym Medi 2016.

12. CASGLIAD

- 12.1 Mae Cyngor Bwrdeistref Sirol Rhondda Cynon Taf yn croesawu rhai o'r newidiadau arfaethedig o ran symleiddio'r broses o weithredu'r Safonau. Mae hefyd yn croesawu'r cynnig y dylai fod yn ofynnol i bobl gwyno'n uniongyrchol i'r corff nad yw'n cydymffurfio yn y lle cyntaf cyn mynd â'u cwyn i'r Comisiwn.
- 12.2 Bydd Cyngor Bwrdeistref Sirol Rhondda Cynon Taf yn parhau i gefnogi a gweithredu'r Safonau yn eu ffurf ddeddfwriaethol bresennol ac yn unol ag unrhyw ddeddfwriaeth newydd.
- 12.2 Bydd papurau pellach yn cael eu cyflwyno pan fydd y broses ddeddfwriaethol yn aeddfedu.

Atodiad 1: Hawliau'n Gwreiddio: Adolygiad Sicrwydd 2016-17 Comisiynydd y Gymraeg

Atodiad 2: Paratoi ar gyfer Bil y Gymraeg - Galwad am dystiolaeth: crynodeb o'r ymatebion